

Bibliometria Olaszországban – A mérések szerepe a tudományos világon kívül¹

Sasvári Péter²

Link: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15375.46249>

Bevezetés

A bibliometria, például az impakt faktorok és a h-indexek hatását a kutatásokra vonatkozóan jól dokumentálták. Milyen szerepük van azonban ezeknek a méréseknek azokon az intézményi kereteken túl, amelyekre bárhogy is, de megtervezték őket? Az olasz sajtóban megjelent bibliometriai tanulmányra reagálva Eugenio Petrovich megvizsgálta, hogy ezek a számok milyen fontos szerepet játszanak a tudományos kutatások bemutatásában és a közéletben. [5]

Elméleti háttér

A számok – mérőszámok, mutatók és rangsorok formájában – egyre inkább meghódítják a felsőoktatás és az egyetemek világát. Azonban hasonlóan a társadalmi világunk bármely más területéhez, naivitás lenne a felsőoktatásban is a számokat semleges, az emberek és intézmények társadalmi életétől elszakadt bizonyítékként kezelni. Inkább úgy fogalmazhatunk, hogy a számok beágyazódnak a vitákba, az ideológiákba, a hatalmi dinamikákba, a szakpolitikákba és a politikába is. **A számok nem önmagukért léteznek** [3]: mindig kapcsolódnak hozzájuk *társadalmi megjelenítések*, amelyek meghatározzák, hogy a számok mit jelentenek és milyen következményekkel járnak. Ilyen vonatkozásukban mindig szerepelnek a *társadalmi egyeztetés* folyamatában.

A közelmúltban a kutatók elkezdtek feltárni a számok társadalmi egyeztetésében betöltött szerepének körvonalait a felsőoktatásban. Különösen a bibliometriai technikákkal – például a folyóirat impakt faktorával vagy a h-indexszel – kalkulált számokat vették górcső alá, hogy jobban megértsék, azok **hogyan befolyásolják a tudósok viselkedését**, [1] és mélyebben megismerjék **a tudás előállítását** [7]. Ezek a tanulmányok azonban főként a tudományon belüli összefüggésekre és gyakorlatokra összpontosítottak, implicit módon feltételezve, hogy a bibliometria társadalmi megjelenítéseit főként a **tudományos szereplők és követők** [4] alkotják. A bibliometriai fogalmak meglehetősen speciális területet képviselnek, és a körülöttük zajló viták általában elsősorban a bennfenteseket érintik. Vannak azonban olyan esetek, amikor a bibliometriai számok a tudományos szintén kívülre is eljutnak, és új szereplőket és kontextusokat érnek el.

A számok nem önmagukért léteznek: mindig kapcsolódnak hozzájuk társadalmi megjelenítések, amelyek meghatározzák, hogy mit jelentenek és milyen következményekkel járnak.

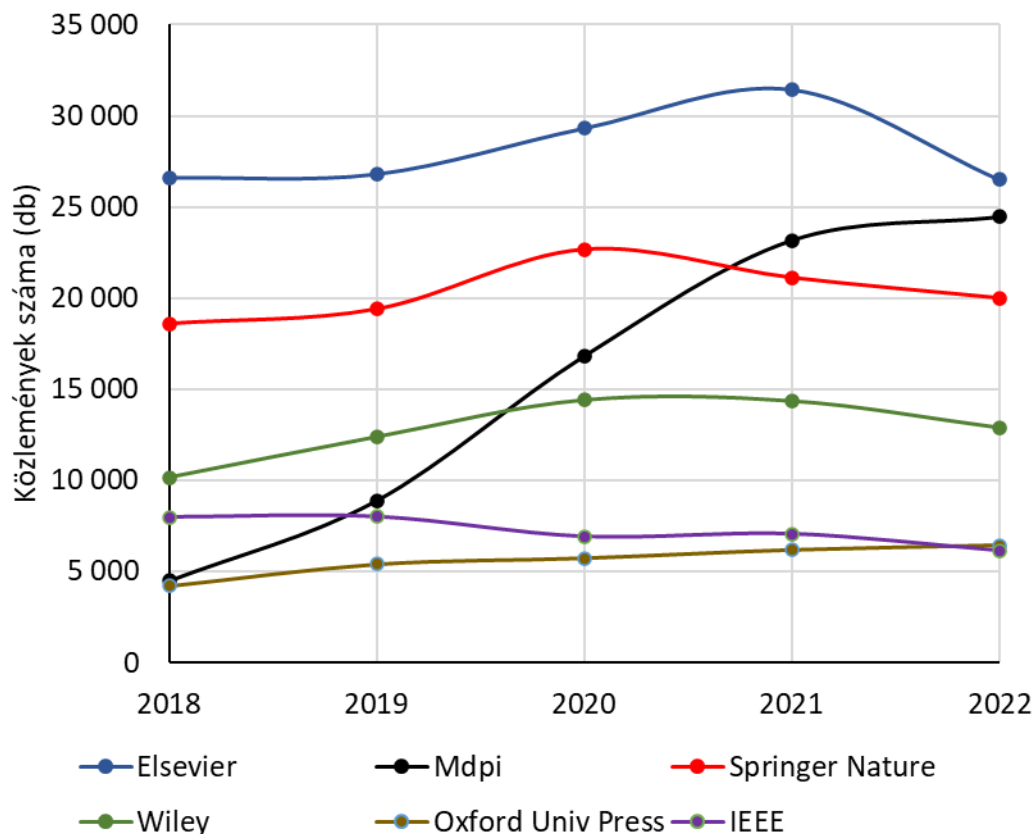
A *Scientometrics* [6] folyóiratban nemrégiben megjelent tanulmányban azt vizsgálták, hogy a bibliometriai mutatók hogyan jelennek meg az olasz általános sajtóban, azaz az országban általánosan olvasott és a közvéleményt kulcsfontosságú kérdésekben formáló újságokban. Olaszország két okból is

¹ Az alábbi közlemény a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar gondozásában megjelenő **Államtudományi Hírlevél** Tudományos sarok rovatában jelent meg. A korábbi hírlevelek elérhetőek az alábbi honlapon keresztül: <https://antk.uni-nke.hu/kutatas-tudomanyos-elet/allamtudomanyi-hirlevel/aktualis-szamok>

Az oktatási anyagnak szánt tanulmány *Bibliometrics at large – The role of metrics beyond academia*, <https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2022/07/04/bibliometrics-at-large-the-role-of-metrics-beyond-academia/> alapján készült.

² Egyetemi docens, Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Közzervezési és Infotechnológiai Tanszék, 1083 Budapest, Ludovika tér 2. E-mail: Sasvari.Peter@uni-nke.hu

ideális szintér arra, hogy megfigyeljük az ilyen mutatók jelentése körüli társadalmi egyeztetést. Egyrészt Olaszország kutatásértékelési rendszere nagymértékben a bibliometrián alapul. A rendszert 2010-ben vezették be az ország egyetemi rendszerének nagyszabású reformja keretében, amelyet az olasz tudományos közösség hevesen vitatott, tüntetésekkel és újságcikkkel fejezve ki a véleményét. Másrészt Olaszországban nincs a bibliometria szakértőinek erős helyi közössége. Annak ellenére, hogy a bibliometria központi szerepet játszik a kutatásértékelésben, az ország egyetlen tudományos közössége sem mondhatja magáénak a bibliometriai mutatókról folytatott társadalmi párbeszéd szakmai irányítását.

1. ábra: Olaszország leggyakrabban használt kiadó és az ott megjelent közlemények száma 2018 és 2022 között

Forrás: Saját szerkesztés a Web of Science adatai alapján

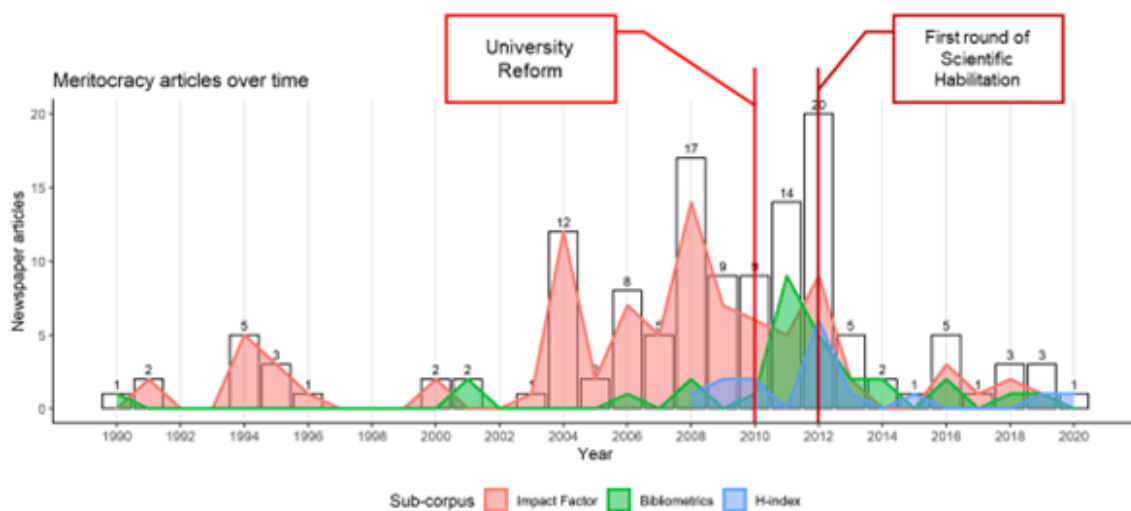
Ez a két tényező teremtette meg a feltételeket ahhoz, hogy az újságok a bibliometria olaszországi jelentőségének megtárgyalásához kiváltságos szintérenként szolgáljanak, és bevonják a szereplők széles körét, ideértve a tudósokat, az újságírókat, a szakpolitikai tisztviselőket és a politikusokat.

Módszertan

Négy nagy olasz újság online archívumát felhasználva 583 olyan, 1990 és 2020 között megjelent cikkből álló korpuszt alakítottak ki, amelyben **a folyóirat impakt faktort, a h-indexet vagy más, bibliometriával kapcsolatos kifejezéseket említettek**. A cikkeket jegyzetekkel látták el, hogy többek között azt is megértsék, hogy kik szólnak hozzá a sajtóban, milyen retorikai funkciót töltenek be a mutatók a cikkek érvelésében, és milyen hírekben jelenik meg a bibliometria. Eugenio Petrovich blogbejegyzésében [5] az elemzés három fő eredményét emelte ki, a teljes beszámolót pedig az olvasók a tanulmányban találják [6].

Eredmények

Az első eredmény, hogy az olasz sajtóban az impakt faktor (a továbbiakban: IF) a *botrányok az egyetemi kinevezésekért folyó pályázatokon* témájú hírekben jelent meg először. Az 1990-es évek elején az orvostudományban bevett gyakorlattá vált, hogy az egyes kutatók esetében egy IF-alapú mérőszámot számoltak ki az általuk publikált folyóiratok IF-ának összegzésével. Így a pályázatokon elutasított jelentkezőknek egy új, könnyen értelmezhető mérőszám állt rendelkezésükre, amellyel összehasonlíthatták tudományos teljesítményüket a győztesekével, és így küzdhettek az igazukért a közvélemény előtt. Ebben az értelemben az IF az olasz sajtóban „igazságszolgáltatási eszközként” kezdte pályafutását, hogy elősegítse a meritokráciát, az érdem alapú kiválasztást az felsőoktatási felvétel során, így orvosolva objektívan az országban az tudományos karriernek tartósan fennálló kliensrendszerét. Az IF-nak ez a narratív kerete az évek során kibővült, és a 2010-es egyetemi reform megvalósítása előtti években érte el a legnagyobb intenzitását, ami azt mutatja, hogy a bibliometria már jóval azelőtt beépült egy meritokrácia-központú narratív keretbe, hogy hivatalosan is bekerült volna az olasz kutatásértékelési rendszerbe (2. ábra).

2. ábra: A bibliometriai mutatókat az olasz egyetemi rendszerben a meritokrácia előmozdításának eszközeként bemutató cikkek számának a változása 1990 és 2020 között Olaszországban [6]

A második megállapítás, hogy az újságírók gyakran használják az IF-t a tudományos hírek minőségi zálogaként: az IF-t a közölt hírek tudományos megbízhatóságának garanciájaként mutatják be, anélkül, hogy megemlítenék magának az IF-nak a hiányosságait vagy a korlátait. A Covid-19 világjárvány idején a h-indexet kezdetleges módon még a kormánynak tanácsot adó vagy a médiában megjelenő szakértők tudományos tekintélyének értékelésére is használták, és a h-index pontszámai alapján ítélték oda vagy vetették el a szakértői engedélyeket. Egy újságíró például kifejtette:

Ebben a Scopus által felállított értékelési rendszerben 50 pont fölött érjük el a kellő középszerűséget, 80 pont fölött egy bizonyos tekintélyt, és így kapaszkodunk fel a kiválóságig (The poorest experts in the world: Burioni, Pregliasco and Brusaferrero (A világ legszegényebb szakértői: Burioni, Pregliasco és Brusaferrero), Il Tempo, 2020. május 2). [2]

A harmadik érdekes eredmény az amatőr bibliometria szerepe a sajtóban, azaz a nem hivatásos bibliometriai szakértők által készített bibliometria. A h-index 2008-ban jelent meg az olasz sajtóban, mindössze három évvel azután, hogy Jorge Hirsch megalkotta. A mutató „hordozója” az olasz tudósok Top Italian Scientists (TIS) néven ismert rangsora volt, amelyet a Virtual Italian Academy (Virtuális Olasz Akadémia) egyesület [tett közzé online](#) [8] formában. A weboldal az újságíróknak olyan rangsorolást kínált az egyes tudósok vonatkozásában, amely jó kiegészítőként szolgált az egyetemi rangsorokhoz, amelyek ugyanebben az évben jelentek meg először a sajtóban. Ez azonban intézményi támogatottság nélküli magánkezdeményezés eredménye volt.

Összefoglalás

Ez a három megállapítás bemutatja a bibliometria sokféle funkcióját a sajtóban, valamint a számok és a társadalmi megjelenítésük közötti sokrétű kölcsönhatást. Legfőképpen azt bizonyítják, hogy ha szeretnénk megérteni a felsőoktatásban és a tudományos életben a számok társadalmi vonatkozásait, akkor nem szűkíthetjük le a látókörünket a belső körre, hanem figyelembe kell vennünk a szélesebb társadalmat is.

Felhasznált irodalom

- [1.] Baccini, A., De Nicolao, G., Petrovich E. (2019): Citation gaming induced by bibliometric evaluation: A country-level comparative analysis, Plos One, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0221212>
- [2.] Gli esperti più scarsi del mondo: Burioni, Pregliasco e Brusafarro (2020), Medicina, Nazionale, Politica & Istituzioni, <https://www.ilcorriereedigiorno.it/gli-esperti-piu-scarsi-del-mondo-burioni-pregliasco-e-brusafarro/>
- [3.] Julian N. Marewski, Lutz Bornmann (2018): Opium in science and society: Numbers, <https://doi.org/10.48550/arXiv.1804.11210>
- [4.] Leydesdorff, L., Wouters, P. & Bornmann, L. (2016): Professional and citizen bibliometrics: complementarities and ambivalences in the development and use of indicators—a state-of-the-art report. *Scientometrics* 109, 2129–2150. <https://doi.org/10.1007/s11192-016-2150-8>
- [5.] Petrovich, E. (2022): Bibliometrics at large – The role of metrics beyond academia, <https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2022/07/04/bibliometrics-at-large-the-role-of-metrics-beyond-academia/>
- [6.] Petrovich, E. (2022): Bibliometrics in Press. Representations and uses of bibliometric indicators in the Italian daily newspapers. *Scientometrics* 127, 2195–2233 (2022). <https://doi.org/10.1007/s11192-022-04341-6>
- [7.] Sarah de Rijcke, Paul F. Wouters, Alex D. Rushforth, Thomas P. Franssen, Björn Hammarfelt (2015): Evaluation practices and effects of indicator use—a literature review. Get access Arrow, *Research Evaluation*, Volume 25, Issue 2, April 2016, Pages 161–169, <https://doi.org/10.1093/reseval/rvv038>
- [8.] Top Italian Scientists (TIS), <https://topitalianscientists.org/>

Melléklet

1. táblázat: Legjobb olasz tudósok társadalomtudományok területén

Sor-rend	Név	H-Index	Hivatkozások száma (db)	Tudomány-terület	Intézmény neve	Link
1	Donatella Della Porta	94	47 732	szociológia	Scuola Normale Superiore di Pisa	Google Scholar
2	Claudio M. Radaelli	65	23 202	politika tudomány	EUI, School of Transnational Governance and UCL	Google Scholar
3	Chiara Saraceno	54	12 409	szociológia	Università degli Studi di Torino	Google Scholar
4	Maurizio Ferrera	53	18 663	politika tudomány	Università degli Studi di Milano	Google Scholar
5	Leonardo Morlino	52	13 670	politika tudomány	LUISS University, Rome	Google Scholar
6	Maurizio Ambrosini	50	9 614	szociológia	Università degli Studi di Milano	Google Scholar
7	Mario Diani	48	22 935	szociológia	Università degli Studi di Trento	Google Scholar
8	Marino Regini	42	6 522	szociológia	Università degli Studi di Milano	Google Scholar
9	Carlo Trigilia	41	10 891	szociológia	Università degli Studi di Firenze	Google Scholar
10	Lucio Baccaro	39	6 644	szociológia	-	Google Scholar
11	Silvia Gherardi	36	6 745	szociológia	Università degli Studi di Trento	Scopus
12	Flaminio Squazzoni	35	4 069	szociológia	Università degli Studi di Milano	Google Scholar
13	Tommaso Vitale	35	3 644	szociológia	-	Google Scholar
14	Giuseppe Sciortino	34	5 147	szociológia	Università degli Studi di Trento	Google Scholar
15	Diego Gambetta	13	921	szociológia	-	Scopus
16	Enzo Mingione	10	433	szociológia	Università degli Studi di Milano-Bicocca	Scopus
17	Arnaldo Bagnasco	5	10 077	szociológia	Università degli Studi di Torino	Scopus
18	Marzio Barbagli	5	6 010	szociológia	Alma Mater Studiorum - Università di Bologna	Scopus

Forrás: https://topitalianscientists.org/TIS_HTML/Top_Italian_Scientists_Social_Sciences.htm